

СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ –
ТЯГЛІСТЬ ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВОCOOPERATION WITH PARENTS IN NEW UKRAINIAN SCHOOL LONGEVITY
OF THE TRADITIONS AND INNOVATION

У статті розглянуто актуальні питання співпраці з батьками у системі організації діяльності Нової української школи. Звернено увагу, що пошуки шляхів успішної взаємодії педагогів з батьками учнів залишається одним із важливих завдань у реалізації освітнього процесу в сучасному закладі освіти. Вивчення взаємовідносин школи та сім'ї в ретроспективі дає взірці організації такої діяльності та підґрунтя для розв'язування проблем сучасної школи. В історії української освіти маємо чимало зразків позитивного досвіду взаємодії школи з батьками у вихованні дітей. Як приклад для переосмислення та інтеграції в освітнє середовище Нової української школи у статті презентовано діяльність шкіл-родин, які були значною мірою поширені на освітніх теренах України. Підходи до організації співпраці з батьками у школах-родинах базувались на визнанні того, що сім'я є першою школою виховання, де формують моральні якості, шанують звичаї, традиції, зберігають пам'ять роду, з родини йде життя людини. Залучення батьків до співпраці із закладом освіти у школах-родинах здійснювалось на таких засадах пріоритетності родинних цінностей, активної участі батьків в організації діяльності школи, рівного розподілу відповідальності за виховання дитини, погодження з батьками питань організації шкільного життя, залучення до виховного процесу не тільки батьків, а й інших членів родини – сестер, братів, бабусь, дідусів. Школи-родини дають зразки різних продуктивних форм співпраці сім'ї та педагогічного колективу. Особливо цінним надбанням у діяльності шкіл-родин було формування через родину національної ідентичності.

Зроблено висновки, що здобутки та напрацювання в організації співпраці з батьками, які були апробовані в діяльності шкіл-родин, є неоціненним досвідом, який повинен вивчатися, втілюватися, розвиватися у Новій українській школі.

Ключові слова: педагогічний ретродосвід, історія освіти, нова українська школа, школа-родина, співпраця з батьками, педагогіка партнерства.

The paper covers the relevant issues concerning the cooperation with parents in the organization system of the activity of New Ukrainian school. The attention has been paid to the fact that the search for the ways of the successful interaction between teachers and parents of school students proves to be one of the most important tasks in the implementation of the educational process in a present-day educational institution. The studies of the relationships of school and family in retrospective give examples of the organization of such activity and the background to solve the problems of contemporary school. In the history of Ukrainian education we have numerous examples of the positive experience of the interaction between school and parents in the upbringing of children. As the case which is to be thought over and integrated into the educational process, the activity of schools-families, which were quite common in the system of education of Ukraine, was suggested in the paper. The approaches to the organization of the cooperation with parents in schools-families are based on the recognition of the fact that family is the first school of upbringing where moral features are formed, customs and traditions are respected, family memory is saved, life of man starts in a family. Parents were involved in the cooperation with the educational institution in schools-families on these principles of the priority of family values, the parents' active participation in the organization of a school activity, the equal distribution of the responsibilities for child's upbringing, the coordination of the organization of school life with parents, the attraction of other members of a family to the educational process – sisters, brothers, grandparents. Schools-families suggest the examples of various productive forms of the cooperation between a family and a teachers' staff. The formation of the national identity through a family proved to be the most valuable achievement in the activity of schools-families.

The conclusion has been made that the achievements and developments in the organization of the cooperation with parents, tested through the activity of schools-families, are the most valuable experience which is to be studied, implemented and developed in New Ukrainian school.

Key words: pedagogical retro-experience, history of education, new Ukrainian school, school-family cooperation with parents, pedagogics of partnership.

УДК 37.064.1:373.2/.3.091.2014.3:
[39+001.895](045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.3>

Кравчук О.В.,

докт. пед. наук,
професор кафедри фахових методик та інноваційних технологій
у початковій школі
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми у загальному вигляді.

На виховання та розвиток кожної людини впливають сім'я та оточення. Сім'я – це перше виховне середовище, яке має найбільший вплив на розвиток особистості. Процес належної підготовки дитини до життя в закладі освіти можливий лише тоді, коли і батьки, і вчителі взаємодіють та взаємодоповнюють зусилля, спрямовані на формування дитини на шляху її зростання. Школа не зможе належно досягти намічених дидактичних і виховних результатів без підтримки сім'ї. Тому так важливо, щоб у час шкільного навчання батьки могли впливати на організацію роботи школи, тісно співпрацюючи

з учителями. Упродовж тривалого часу педагоги постійно займаються обґрунтуванням концепцій, пошуками найефективніших способів співпраці між школою та сімейним оточення дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання взаємодії школи і батьків продуктивно вивчають як науковці, так і вчителі-практики, які реалізують її у своїй професійній діяльності. О. В. Молчанюк теоретично обґрунтовує проблему взаємодії сім'ї та школи як важливої умови ефективності виховного процесу. Дослідниця доводить, що «ефективність усієї виховної системи освітнього закладу забезпечується насамперед взаємодією

учителів із батьками учнів, утвердженням батьків у якості суб'єктів цілісного виховного процесу» [4, с. 192]. У статті І. Резніченко розглядається актуальна на сьогодні тема педагогічного партнерства сім'ї і школи в умовах Нової української школи. Авторка констатує, що «метою такого партнерства є інтеграція батьків у педагогічний процес шляхом створення необхідних і достатніх умов для залучення сім'ї до супроводу дитини у освітньому процесі [8, 278]. У публікації з'ясовано психолого-педагогічні правила та вимоги для встановлення емоційного контакту для взаємодії класного керівника з родиною учня, встановлено умови ефективності співпраці між батьками, вчителем та учнями. І. Резніченко характеризує традиційні та інноваційні форми співпраці сім'ї та школи (батьківські збори, тренінги, індивідуальні бесіди; спільне навчання, батьківські майстер-класи, креатив-бій) [8].

Учені Г. Розлуцька, А. Драч, Л. Костик зауважили, що поряд із традиційними методами організації освітнього процесу, ініціатива педагога фокусується на творенні освітнього середовища із партнерських взаємозв'язках між вчителем, учнями та батьками, на засадах взаєморозуміння, спільності інтересів у бажанні якісної освіти, а ефективна педагогічна взаємодія у трикутнику «педагог–батьки–діти» вимагає нових механізмів безперервної освіти вчителів початкової освіти та оновлення змісту підготовки майбутніх вчителів у контексті ідей сучасних реформ [9, с. 161].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. У концепції Нової української школи зазначено, що одним із ключових компонентів «Нової української школи є педагогіка партнерства – педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками. В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками, місія Нової школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками [5, с. 2]. У зв'язку з цим пошуки форм організації співжиття школи і сім'ї набуває надзвичайної актуальності у сучасній педагогічній науці і практиці. Вивчення взаємовідносин школи та сім'ї в ретроспективі дає взірці організації такої діяльності та підґрунтя для розв'язування проблем сучасної школи.

Мета статті. Проаналізувати оригінальні форми організації співпраці з батьками в українських закладах освіти в ретроспективі.

Виклад основного матеріалу. В історії української освіти маємо чимало зразків позитивного досвіду взаємодії школи з батьками у вихованні дітей. Як приклад для переосмислення та інтеграції в освітнє середовище Нової української школи може бути діяльність шкіл-родин, які були значною мірою поширені на освітніх теренах України. За оцінкою Н. Побірченко, першим на практиці

реалізував ідею школи-родини, школи, життя якої тісно перепліталось з життям самої дитини та з життям усієї сільської громади, видатний український педагог О. Захаренко. Науковець акцентувала, що «тісна співпраця учителів, батьків та учнів, дух корпорації, яким були пронизані усі грані педагогічного процесу, перетворили школу у педагогічну спільноту, у якій усі діють на благо молодого покоління» [7, с. 21]. Т. Усатенко зазначила, що «школа-родина постала в Україні в час відродження її державності, це дало можливість у сучасному гуманістичному, демократичному шкільництві поєднати інноваційні процеси з багатотисячолітнім досвідом родинно-родової етнопедагогічної системи» [11, с.90].

Заснування шкіл-родин активізувалось після 1991 року в незалежній Україні. Яскраво ілюструє такий тип школи Чкалівська середня школа Нікопольського району на Дніпропетровщині, яка з 2000-го року функціонує як заклад нового типу – українська національна школа-родина. **Школа-родина**, як зазначають її творці, – це школа, життєдіяльність якої наближена до родинної, де про кожну дитину турбуються, її люблять і дбають про її моральне і фізичне здоров'я. Засадовим у роботі школи стало усвідомлення того, що родина є першою школою виховання, де плекаються моральні якості, шанують звичаї, традиції, зберігають пам'ять роду, з родини йде життя людини [2, с. 55].

Відповідно до наказу МОН № 486 від 18.06.2003 р. школа була визначена експериментальним закладом обласного рівня і працювала під керівництвом Науково-дослідного інституту українознавства МОН України (керівник – директор Інституту П. Кононенко, доктор філологічних наук, академік) та Дніпропетровського інституту післядипломної освіти – ректор М. Романенко, доктор філософських наук, професор). Експеримент було розраховано на період з 10.05.2003 р. до 31.12.2012 р. Діяльність цієї школи широко пропагувалась у регіональних виданнях та центральній педагогічній періодиці, зокрема у спецвипуску всеукраїнського науково-практичного журналу «Директор школи, ліцею, гімназії», 2005 р. №6 (Освіта Дніпропетровщини). Як зазначила директор, головна мета школи-родини – створення умов для розвитку здібної і виховання духовно багатой, фізично здорової особистості з розвиненим почуттям власної гідності, активною громадською позицією, з високим рівнем інтелектуального та творчого потенціалу. Ці умови є такими, щоб вихованці в школі-родині проживали своє дитинство з найменшими проблемами [2, с. 58].

Інтегруючою навчально-виховною дисципліною школи стало українознавство. Уроки українознавства ввели до базового змісту освіти з першого по одинадцятий клас і викладалися за навчально-виховною програмою з українознавства (2001 р.) за редакцією П. Кононенка. Перед колективом школи

було поставлено завдання – наповнити українознавчим змістом весь навчально-виховний процес школи. Засадовим у роботі школи стало усвідомлення того, що родина є першою школою виховання, де плекають моральні якості, шанують звичаї, традиції, зберігають пам'ять роду, з родини йде життя людини. Директор окреслила основні засади організації навчання в школі, з-поміж яких чільне місце належало саме батькам:

1. Батьки активні учасники життєдіяльності школи.

2. Пріоритетність родинних виховних цінностей.

3. Відповідальність за виховання покладається рівною мірою на школу і на батьків.

4. Погодження з батьками питань організації шкільного життя.

5. Залучення до виховного процесу не тільки батьків, а й інших членів родини – сестер, братів, бабусь, дідусів.

У школі разом з батьками вивчали історію кожної родини, родинні звичаї і традиції. Умовами для духовного і морального розвитку стало створення родинного мікроклімату і надання всьому навчально-виховному процесу українознавчого змісту; відродження і впровадження в навчальний процес звичаїв та традицій українського народу, свого села. Найголовніша цінність у школі – дитина, а оцінка діяльності такої школи втілилась у фразі „*як у рідній хаті*” [1, с. 168].

Особливістю роботи школи-родини стало те, що вона разом з батьками щорічно і постійно спрямовувала зусилля на забезпечення відповідних умов для навчання і виховання розвитку дитини. При Чкалівській сільській раді з ініціативи школи створена батьківсько-громадська асоціація «Родинність». У кожному класі вивчали родинні традиції і звичаї: народна пісня, вишивання, гаптування, приготування українських страв, садівництво, різьба по дереву тощо. О. Амеліна зауважила, що школа-родина зосереджувала увагу на розробці і впровадженні технологій родинно-шкільного виховання, де діяла методика творчого співробітництва учнів, батьків, вчителів і учень є суб'єктом освітнього дійства [2, с. 55–63]. Особливо актуальним для нашого часу є зауваження О. Амеліної про те, що саме «українознавство може дати можливість і дитині і батькам усвідомити себе українцями, громадянами своєї держави» [1, с. 169].

На Дніпропетровщині школою-родиною була також загальноосвітня школа № 3 м. Марганця Дніпропетровської обл. Колектив запровадив експеримент зі створення школи-родини під назвою «Розробка системи виховання загальнолюдських цінностей в умовах української національної школи-родини» [3, с. 73-77]. Крім названих шкіл Дніпропетровщини, в різних регіонах України існувала ще велика кількість шкіл, які визначають свою суть як національна школа-родина. Наприклад, Студянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів (українська національна школа-родина)

Дубенської районної ради Рівненської області. На офіційному сайті школи оприлюднено інформацію про те, що навчальний заклад максимально враховує національні риси і самобутність українського народу, формує духовну спорідненість жителів села, сприяє засвоєнню і прояву ціннісних ставлень особистості учня в період розвитку української державності, родинно-шкільне виховання та навчання відбувається на основі поєднання наукової національної педагогіки та української родинної педагогіки. Особливістю школи-родини стало те, що у ній визначено організаційно-педагогічні умови і шляхи її розвитку як освітньо-культурного та громадсько-активного осередку села, відкритого для співпраці з родинами, сільською громадою та громадськими організаціями. Школа – родина створює єдине культурно-освітнє та виховуючо-розвивальне середовище. Школа-родина формує уміння особистісного та міжособистісного спілкування, якісно нові відносини з дорослими, змінює авторитарний стиль спілкування на демократичний, особистісно-гуманний; культивує у дітей та учнівської молоді шанобливе ставлення до оточуючих, безкорисливе творення добра для людей. Керівництво школи переконувало, що школа-родина забезпечує піднесення кожного учня на вищий рівень особистісного розвитку, формування та розвиток його як неповторної особистості, творця самого себе і обставин своєї життєдіяльності. Обґрунтована система безперервності виховного процесу в школі-родині – родинно-сімейного, родинно-шкільного, громадсько-шкільного створюють можливість для успішної реалізації програми «Школа – соціокультурний центр села», яка включає дітей в спільну з дорослими діяльність, сприяє розвитку творчої працелюбності, спрямовує зусилля на турботу про навколишнє середовище, виховує їх цивілізованими господарями та готує до життя в умовах ринкових відносин [10].

Школою-родиною є Глодоська школа Кіровоградської обл. Специфіку її діяльності презентувала директор Плезька Валентина Миколаївна, яка зазначила, що стратегічна мета-школи-родини, її місія – допомогти дитині в становленні та розвитку особистості. Досвід роботи колективу Глодоської школи вивчено і схвалено до розповсюдження вченою радою Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені В. О. Сухомлинського. Школа визнана опорною в області за напрямком роботи «Розвиток особистості учня в умовах функціонування школи-родини» [6].

За даними Т. Усатенко, у школах-родинах досліджували такі проблеми: українознавчі родинні цінності особистості в школі-родині великого міста (ЗОШ №181 м. Києва); етнопедагогічна українознавча основа співпраці учнів-учителів-батьків в українській національній школі-родині (ЗОШ № 139 м. Києва); родинний мікроклімат у життєдіяльності української національної школи-родини (ЗОШ № 102 м. Дніпропетровська (нині Дніпро),

формування інтелектуальної, етнонаціонально-усвідомленої особистості з активною державною позицією в ліцеї-родині (Український гуманітарний ліцей м. Києва); родинні цінності у вихованні громадянина України на основі співпраці школи і батьків (ЗОШ № 303 м. Києва); тему «Сільська школа-родина – осередок збереження і розвою культурної спадщини предків» досліджують в ЗОШ с. Красна Слобідка Обухівського району Київської обл.: у Сквирському ліцеї – «Культурна спадщина краю в українознавчій системі виховання та навчання»; у селі Монастирище на Чернігівщині – «Етнопедагогічні українські засади сільської школи-родини» [11, с. 91-93]. Перелік шкіл-родин, які навела Т. Усатенко, показує, що вони дуже широко діяли в Україні у кінці минулого століття і на початку ХХІ.

Тип школи-родини продовжує існувати і в сучасний період. З-поміж них вкажемо на Харківську загальноосвітню школу №105, яка стала не лише новим типом школи, а закладом з новим типом мислення, мікрокліматом, стосунками між головними учасниками навчально-виховного процесу: дитиною, батьками і вчителями. За оцінкою керівництва школи, їхня мета виховати колектив свідомих громадян держави, розвиваючи цілісну особистість європейського ґатунку на засадах українознавства як суми знань про націю і народ, забезпечуючи громадянську освіту кожному. У школі сповідують принцип, що батьки (сім'я, родина) – найбільша моральна цінність, оберіг моралі й духовності. У співдружності з батьками школа виховує у дітей почуття честі роду, відповідальність за сім'ю, усвідомлення історії сім'ї як частини історії народу [14].

Висновки. У сучасній школі треба продовжувати кращі практики організації співпраці з батьками, прикладом якої слугують школи-родини. Уже в самій назві, що відображають засади організації освітнього процесу, закладено основний вектор спрямування діяльності школи. Позитивною практикою можемо вважати, що у школах-родинах залучали до виховного процесу не тільки батьків, а й інших членів родини – сестер, братів, бабусь, дідусів. Звичайно, що така організація устрою школи потребує напружених зусиль як з боку адміністрації, так і педагогів. У діяльності шкіл-родин особливо актуальною для нашого часу є ідея про те, що об'єднавчим чинником школи і сім'ї повинна стати українська національна ідея, яка дає змогу усвідомити себе громадянами України.

Аналізуючи ретродосвід можемо констатувати, що єдиної моделі успішної співпраці з батьками не існує. Багато залежить від очільників закладу освіти, педагогічного колективу, кожного вчителя зокрема, вчителя – його характеру, досвіду та компетенцій, того, як він будує стосунки з іншими, як він сприймає свою професійну роль і наскільки він готовий брати участь у різноманітних заходах для налагодження такої співпраці. З боку батьків важлива відкритість

до пропозицій вчителя та готовність долучитися до справ класу (а іноді й школи) та спільної відповідальності за процес навчання та виховання дітей.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в апробації запропонованих форм співпраці в умовах НУШ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амеліна О. Школа-родина : від концепції до практичної реалізації. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2005. № 6. С. 168–171.
2. Амеліна О. А. Цінності життєдіяльності української національної школи-родини в умовах експерименту та нових освітніх змін. *Інноваційний пошук в освітньому просторі Дніпропетровщини : методичний альманах*. Дніпропетровськ, 2005. С. 55–64.
3. Куржанова Н. І. Організація роботи закладу освіти в умовах регіонального експерименту «Школа-родина». *Інноваційний пошук в освітньому просторі Дніпропетровщини : методичний альманах*. Дніпропетровський обласний інститут післядипломної освіти. Дніпропетровськ, 2005. С. 75–77.
4. Молчанюк О. В. Взаємодія сім'ї та школи як важлива умова ефективності виховного процесу. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. Випуск 15(44). 2021. С. 193–205.
5. Нова українська школа: порадник для вчителя. Розділ 8. Співпраця з батьками. URL: https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozdz_8_Batki.pdf Нова українська школа.
6. Плецька В. М. «Школа-родина – шлях у майбутнє» опубліковано 26. 12. 2014. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/45067/
7. Побірченко Н. Феномен О. Захаренка в оцінці дослідників його творчості. *Історико-педагогічний альманах*. 2014. №2. С. 21-27.
8. Резніченко І. Педагогічне партнерство сім'ї і школи в умовах НУШ. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Випуск 59. 2018. С. 279 –285.
9. Розлуцька Г., Драч А., Костик Л. Педагогічна взаємодія з батьками учнів у реалізації педагогіки партнерства у концепції «Нова українська школа». *Педагогічні інновації у фаховій освіті*. Випуск 10. Ужгород, 2019. С. 157– 162.
10. Студянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів (українська національна школа-родина) Дубенської районної ради Рівненської області. URL: <http://gash.ussf.kiev.ua/uk/content>
11. Усатенко Т. Науково-дослідний проект «Українська національна школа-родина»: підсумки, перспективи. *Українознавство*. 2002. Число 3. С. 90–93.
12. Усатенко Т. Школа, подібна до домівки: українознавчий тип освіти як проблема. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2005. Вип. 24. С. 134–137.
13. Чкаловська школа. Офіційний сайт. URL: <http://chalovskashkola.klasna.com/uk/site/cyalovskaschool-history.html>.
14. Харківська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів №105 Харківської міської ради Харківської області. URL: http://school105.edu.kh.ua/hzosh_105_prezentu/shkola-rodina/%20%20